

## *Roman Holec–Pál Judit: Aristokrat v službách štátu*

Bratislava, Kalligram, 2006. 440.

„Schmidt úr a hivatalban, ahol dolgozott, szlováknak vallotta magát. Kereken nyolc órán át. További nyolc órán át, otthon, magyarnak. A maradék nyolc órát alvással töltötte, s arról nincs értesülésünk, hogy ilyenkor milyen nemzetiségű volt.”<sup>1</sup> Grendel Lajos *Közép-Európa és kísértetei* című esszéjének sorai a térségbeli nemzetek közötti kapcsolatok szerkezetének, felépülésének abszurditását szimbolizálják plasztikusan, de alkalmasak a szlovák és a magyar történetírás viszonyának leírására is. Irracionális állapot, hogy a két nemzeti történetírás nem építkezik egymás eredményeiből, sőt, két egymásnak gyökeresen ellentmondó narratívát épít évtizedek óta – ugyanarról a múltról. Igaz, sokáig nem voltak a szakmai kapcsolattartásnak, együttműködésnek intézményei, amióta pedig vannak, nem igazán hatékonyak.<sup>2</sup> Ám ez nem mentség: az egyoldalú múltszemlélet megkérdőjelezi a végeredmény pontosságát. Mindkét részről, annak ellenére is, hogy a magyar professzionális történetírás száz évvel korábban alakult ki.

A könyv, amelyről ez a recenzió szól, az első komoly próbálkozás a két történetírás közötti szakadékok áthidalására. Arra keressük tehát a választ, hogy a törekvés sikerrel járt-e, s hogy csak egy érdekes kísérletnek vagy egy hasonló kutatásokat ösztönző és inspiráló ösvény kitaposásának lehetünk tanúi. Fontos még az elején hangsúlyozni: az alábbiakban egy szlovák könyv recenziója következik, amelynek vélhetően nem minden állítása lesz érvényes a remélhetőleg hamarosan napvilágot látó magyar kiadásra.

\* \* \*

Az *Aristokrat v službách štátu* (Arisztokrata az állam szolgálatában) című, gróf Péchy Manóról szóló életrajz szerzői Roman Holec és Pál Judit, előbbi a pozsonyi Komenský egyetemen, utóbbi a kolozsvári Babes–Bolyain tanít. Mivel a munkafolyamat során németül beszéltek, a végleges szövegváltozatot

---

<sup>1</sup> GRENDL, 1998. 13.

<sup>2</sup> SZARKA, 1999. 11. (Po slovenský: 163.)

Holec egyedül formálta meg. A könyv fejezetei nem oszthatók fel és nem sorolhatók be egyik vagy másik szerző neve alá, mindegyik közös munka eredménye (amint arra a bevezetőben is reflektálnak – 13.), még ha némelyiknél sejthető is, hogy melyikük dominált megalkotásakor.

A szerzők jelentős teret szánnak a nemességet, az arisztokráciát, valamint az egész politikai és hivatalnoki rendszert bemutató részeknek. Ennek oka, hogy ezektől, a magyar történetírásban kellőképpen reprezentált témáktól a szlovák történetírás eddig kétszeresen is elfordult. Részben a múlt rendszer ideológiai követelményei, részben a szlovák történetírói hagyomány máig erős szemléletmódja miatt, miszerint csak az lehet a szlovák történelem része, ami a nemzeti mozgalommal összefügg.<sup>3</sup> Az 1918 előtti nemzeti mozgalomban azonban csak alig néhány nemes vett részt, hiszen döntő többségük elmagyarosodott. Ebben a kontextusban már maga a témaválasztás is újszerű volt: ilyen terjedelemben vélhetően még senki nem írt szlovákul egy, a szlovák nemzeti mozgalomhoz nem kötődő grófról. Ebből következik, hogy az egész könyvben domináns a magyar szakirodalomra való hivatkozás, ami még akkor is különös fontosságú, ha a könyv egyik szerzője magyar, hiszen a magyar történettudomány számtalan új elemét közvetíti és interpretálja megfelelően a szlovák történetírás számára. Külön kiemelendő, hogy a jegyzetek jelentős része a legfrissebb kutatási eredményekre hivatkozik.

De nem csak a szakirodalom terén tapasztalható effajta nyitottság: a kötetben gyakran előforduló szépirodalmi idézetek döntő része – természetesen ismét csak a témából adódóan, ám egy szlovák olvasóknak szánt könyvben mégis méltánylandó módon – a 19. századi magyar irodalom klasszikusaitól származnak. (A korabeli szlovák szerzők közül egyedül Štefan Marko Daxnert idézik gyakrabban.) Jókai Mór, Mikszáth Kálmán vagy Krúdy Gyula főleg a társadalmi elitet ábrázoló idézetei mellett azonban feltűnik egy 20. századi író is, Márai Sándor. Ő szülőhelye okán szerepel gyakran: 11 évvel Péchy halála után született abban a városban, ami a gróf életében talán a legfontosabb volt: Kassán.

Példásnak nevezhetjük a szlovák szöveg formai kialakítását. Az általános és a szakmai gyakorlattal, valamint a hatályos szabályozással szemben, amely *„a történész számára teljesen elfogadhatatlan”* (13.), úgy írják az egyes személyneveket, ahogyan viselőik aláírnák őket, s csak a nem egyértelmű identitásnál használnak több alakot. Mert a *„vezeték és keresztnevükbe történő bármiféle beavatkozást, tekintet nélkül annak motivációjára és argumentációjára, mint történészek,*

---

<sup>3</sup> MRVA, 2003. 467.

*megengedhetetlennek tartjuk*". Sajnos az, hogy az idézett mondatot ilyen határozottsággal kellett a szerzőknek leírniuk, nem annyira az ő eredményük, mint inkább a szlovák tudománypolitika kudarca. De fontos kiemelni azt is, hogy talán az első olyan szlovák történeti monográfiáról van szó, amelyben a szlovák szakmai és köznyelvvvel szemben világosan és viszonylag következetesen<sup>4</sup> alkalmazták *Slovensko* fogalmát. Ez ma a szlovák államot jelöli ugyan, de már a 19. században is egy területi egység (a szlovákok lakta területek) elnevezésére használták, s így a ma használt jelentése egybecsúszik egy történeti fogalommal. A kötetben tehát – vélhetőleg szintén először a szlovák szakirodalomban – alkalmazzák „*a mai Szlovákia területén*” kifejezést. Ezek után némileg meglepő, hogy Pozsony csak a fejezetcímekben szerepel Prešporokként, ám ez a névhasználat elfogadható, mivel a Bratislavát, bár nem túl széles körben és sokszor nem ezzel az írásmóddal, de használták már a 19. század első felétől kezdve.

Mivel a könyv részben tehát magyarul is olvasható lesz, a tartalmát csak vázlatosan ismertetem. Az első, *A monarchia arisztokráciája és bürokráciája mint a politikai elit része* című fejezetben az a társadalmi csoport kerül bemutatásra, amelybe Péchy Manó is beleszületett. A nemesi társadalom karakterének megrajzolása után annak a bürokráciával és a politikai élettel való szükség-szerű összefonódását vázolják fel, később pedig a hivatalnokrendszer elemzése következik, döntően Benedek Gábor kutatásaira támaszkodva. Péchy Manó élete jelentős részében viselt hivatalt, ám mind a szabadságharc, mind a neoabszolutizmus alatt passzivitásba vonult (annak ellenére, hogy alapvetően lojális volt), mivel mindkét időszakban voltak olyan lépések, melyeket Péchy nem tartott legitimnek. A következő rész születésétől (1813) első hivatalvállalásáig tekinti át az életutat. Péchy felmenői a hivatali karrier szempontrendszer alapján jelennek meg előttünk. A gyermekkor épített és a természeti mikrokörnyezetének bemutatása után a tatai tanulóévek elevenednek meg a terjedelmes emlékiratot hátrahagyó Splény Béla, Péchy Manó egykori szobatársának memoárjai segítségével. A fejezetben a koleralázadás leírása is

---

<sup>4</sup> Elena Mannová ugyan pontosan és világosan kifejti, hogy miért kellene *Szlovákia* helyett *a mai Szlovákia területét* írni, de azt írja, ez nyelvtanilag nem kivitelezhető. MANNOVÁ, 2003. 8. Mannová érveit egyébként elfogadhatjuk, hiszen például *A szlovák történelem lexikona* című munka magyar fordítása alkalmazza ezt a megjelölést, ami néha olyan állításokhoz vezet, mint hogy az 1105-ben megszűnt nyitrai részfejedelemség jelképe, a kettőskereszt a mai Szlovákiát szimbolizálta a középkori Magyarország címerében, ami talán még rosszabb, mint az eredeti, szlovák változat volt. ŠKVARNA, 2003. 337.

szerepel, hiszen a család északkelet-magyarországi, Abaúj vármegyei volt, így a tragikus eseményeket közvetlen közélről láthatták.

A családi és társadalmi viselkedési stratégiát Péchy Manó házasságán – amely felé az első lépés egy genealógiai kézikönyv átböngészése volt (73.) –, gyermekei születésén, fiai és felesége halálán keresztül ábrázolják. Az esküvő és a temetés is egy nyilvános, társadalmi aktus, ám ez az arisztokraták esetében tágabb értelmet nyer, hiszen például Péchy feleségének halálát egész Kassa meggyászolta. Péchy fiú utód nélkül halt meg, mindkét fiúgyermek elkerülhető baleset áldozatává vált, egyiküket a dajka ejtette el, másikat lovak taposták agyon. A feleség halála utáni életszakaszában Péchynek szeretői voltak. Egyiküket, Nagy Lujza színésznőt részletesebben is megismerhetjük.

Ezek után az 1830-as, 1840-es évek magyarországi politikai életéről, s benne Péchy helyzetéről olvashatunk. A fiatal nagybirtokos aktivitást csak a városok, a közbiztonsággal és a színházüggyel kapcsolatos kérdések iránt mutatott. A konzervatív arisztokrata számára a pozsonyi országgyűlés társadalmi kapcsolatainak kitágulását is jelentette. Ezután következett politikai karrierjének első kiemelkedő szakasza: Zemplén adminisztrátorává nevezték ki az 1840-es évek elején. Ezt a hivatalt egészen az adminisztrátori rendszer megszűnéséig, 1848-ig töltötte be, így az ezt leíró fejezetben regionális politikatörténetet és egy vármegye működésének a leírását kapjuk. Az 1844-es országgyűlésen kifejezetten aktív volt, legtöbbször a kormány álláspontját jelenítette meg, de jellemző volt az is, hogy a két tábor közt lavírozik. Széchenyivel akkor került közelebbi kapcsolatba, amikor utóbbi a Tisza-szabályozás kapcsán Zemplénben járt, igaz ugyan, hogy korábban is ismerték egymást.

1848-ban Kassa város népképviselőre vállalkozott, azonban alulmaradt báró Luzsénszky Pállal szemben. Bár származása révén bejutott a felsőházba, alapvetően semleges maradt, nem kompromittálta magát egyik oldalon sem. 1860-ban aztán Abaúj vármegyei ispánnak nevezték ki. Úgy vélte, a kinevezés, amely politikai karrierjének addigi csúcsát jelentette, korábbi politikai állásfoglalásainak eredménye.

1867 áprilisáig maradt főispán, nem sokkal ezután viszont erdélyi királyi biztos lett. A feladata az volt, hogy Erdély jogi unióját ténylegesen is megvalósítsa, és integrálja a területet. Péchy tevékenységének leírását egy Erdély politikatörténetéről, valamint a régió társadalom- és gazdaságtörténetéről szóló fejezet követi. Ezek megírása során vélhetően Pál Judit, a következő, Kassáról szóló esetben pedig Roman Holec dominált. Kassa társadalmi és kulturális bemutatásakor nagy hangsúly helyeződik a városi színjátszásra,

nem véletlenül, hiszen Péchy számára fontos volt a színház, de alapvetően nem a kultúra, hanem társadalmi kapcsolatok okán.

Péchy erdélyi szerepe által a nagypolitika szintjére jutott. Az 1872-es választásokon először Kassán indult a Deák-féle kormánypárt színeiben, amelyhez már a kiegyezés előtt csatlakozott. Nem sikerült diadalmaskodnia, ezért a következő választási ciklusokban már következetesen Kolozsváron jelöltette magát. A hetvenes éveket Budapesten, a Parlamentben töltötte. A szerzők szerint jellemző volt rá a következő vallomása: *„mindig a tettek embere szerettem volna lenni, soha nem voltam a nagy szavak és hangzatos frázisok pártolója.”* (332.) Három megnyert kolozsvári választás után, 1881-ben visszatért Kassára, s ekkor ismét a kormánypárt – igaz, akkor már a Szabadelvű Párt – jelöltjeként indult, Thaly Kálmán függetlenségi párti jelölttel szemben. 1884-ben Péchy már nem vett részt a politikai küzdelemben, helyette Jókait indították. Inentől kezdve már kissé háttérbe vonult, igaz, a főrendiház tagjaként formálisan a politikai rendszer része maradt.

Ekkor, az utolsó fejezetben kerül csak sor a nemzetiségi kérdéshez való viszonyának tárgyalására. A szerzők szerint a kérdéshez *„a magyar liberalizmus legjobb hagyományainak a szellemében”* (369.) állt hozzá, *„bizonyosan nem akarta terméketlen konfrontációba hajtani a nemzetiségi kérdést”* (371.). Láthatóan nem ez volt a központi kérdés a még régi, rendi identitással rendelkező arisztokrata számára, viszont az, hogy Holec és Pál a monográfia tanulságai közé bevették, egy fontos törekvésre világít rá, mégpedig arra, hogy eltávolítsák a nemzetiségileg türelmetlen magyar nemességet, magyar arisztokrácia sztereotip képét.<sup>5</sup>

Talán ebből a rövid életrajzi áttekintésből is kiderült, hogy nem egy hagyományos értelemben vett narratív, egységre, folytonosságra törekvő biográfiáról van szó. Túlzással azt is mondhatnánk, hogy a kötet 13 fejezete önálló tanulmányként is megállná a helyét. Az adott – természetesen Péchy Manó életéhez kapcsolódó – témát igyekeznek a lehető legteljesebb módon körbejárni, s ezáltal természetes, hogy csak lazább kapcsolat alakul ki a fejezetek között. Például Péchy dualizmus alatti politikai és hivatalnoki tevékenységével foglalkozó részeket megtöri ezen életszakasz helyszíneinek a bemutatása, külön fejezetet kap Erdély és Kassa, amelyekben az ott lezajlott a társadalmi-gazdasági folyamatok felvázolása mellett szinte alig bukkan fel Péchy neve.

---

<sup>5</sup> A korábbi fejezetekben is körültekintően elemzik a nemesi nyelvhasználat és identitás viszonyát. (56.)

Az életrajz széttördelésének – vélhetően – az egyik oka a forráshiány, a családi levéltár ugyanis a 20. század folyamán döntő részben megsemmisült. Ezen úgy lendültek túl az alkotók, hogy a vizsgálatot kiterjesztették Péchy környezetére, megpróbálták elképzelni az őt körbevevő, hajdanvolt valóságot. Az előbb említett „városképek” mellett például a gróffal kapcsolatba kerülő emberekről is igyekeztek a lehető legteljesebb képet adni. Ez főként a családtagokra vonatkozik – Péchy anyjával való kapcsolatát például egy remek forrás alapján ábrázolják (64.) –, de megismerjük a Péchy-gyerekek nevelőjének vagy a gróf-képviselő ellenjelöltjeinek az életpályáját is, mégpedig nem csak a könyv főszereplőjével való kapcsolatuk idején.

A biográfia töredezettségének másik oka a módszertanban keresendő. Ugyanis nem a nagypolitikai vagy az általános társadalmi folyamatok felől közelítik meg Péchy-t, hogy milyen szerepet játszott és hol helyezhető el bennük, hanem épp ellenkezőleg, Péchy szemszögéből látjuk a kor nagy eseményeit és a gróf ezekre adott válaszait.

Az előszóban a szerzők kifejtik, hogy miért választották éppen Péchy-t. Azon kívül, hogy Péchy mindkettőjük kutatási területéhez kapcsolódik), egyben tipikus példája a kor arisztokráciájának és hivatalnokának (12.). Ez igaz is és nem is, némileg továbblépve azt mondhatjuk, hogy nagy vonalakban valóban tipikus életpályát kapunk, azonban ez az életrajz jobban kötődik egyetlen személyhez annál, hogy az általánosítás módszerével élhessünk. Ehhez még több, hasonló monográfiára lenne szükségünk. Nem is annyira az általánosíthatóság alkalmazható az életrajz esetén, hanem inkább az analógia szemléletmódja, amely *„olyan helyzetekkel foglalkozik, amelyek teljesen elütnek egymástól, de egymáshoz igen hasonló relacionális mechanizmusokra utalnak. Lehetőség nyílik tehát arra, hogy egymástól elképesztően távol álló dolgokat helyezzen egymás mellé a történész, mivel igen erős formális kongruencia létezik közöttük.”*<sup>6</sup>

Vélhetően ez a léptékválasztás teszi egyébként lehetővé, hogy a szlovák és az erdélyi magyar szerző közös narratívát alakítson ki, hiszen a kárpát-medencei történetírások egymáshoz közelítésének lehetséges módszertanát Benda Gyula is – akkor még csak az igény szintjén – a kis léptékű vizsgálatban látta<sup>7</sup>, s amint a könyv lapjairól világosan kiderül: ez valóban egy járható út. Nem mellékes megjegyezni azt sem, hogy az ilyen jellegű vizsgálatok a szlovák történetírásban még meglehetősen ritkák. Ám a magyar történész-szakmának is bizonyosan sokat jelent ez a könyv, hiszen bebizonyították a

---

<sup>6</sup> SZEKERES, 2003. 30.

<sup>7</sup> BENDA, 2000. 38.

szerzők, hogy megvalósítható a két történetírás közötti, látható zökkenőktől mentes együttműködés. Hogy milyen módszertani és tartalmi újdonságot jelenthet számunkra a munka, azt viszont természetesen csak a magyar fordítás elkészülte után lehet majd megítélni.

*Nomen est omen*, a Kalligram kiadót dicséri, hogy az olvasmányos stílusú könyvet nemcsak tartalma, hanem külseje miatt is érdemes kézbe venni. A borítóval és a negyven oldalnyi gondosan összeválogatott képpel jól harmonizál a sötétbarna nyomdafesték. A címlap pedig egyedülállóan pontosan szimbolizálja a kutatás módszertanát: a teljes borítót befedő, egyszínű halvány képre, a térből kiemelkedőnek ábrázolva ugyanazon képnek egy részletét helyezték, amely azonban a borítóképnél élesebb – és sokszínű.

Demmel József

### *Felhasznált irodalom és rövidítések*

#### **BENDA**

- 2000 Millennium és társadalomtörténet. Benda Gyula társadalomtörténelemmel beszélget Kovács Éva és Melegh Attila. In: *Regio*, 11. (2000) 2. sz. 35–54.

#### **GRENDEL**

- 1998 GRENDEL Lajos: Közép-Európa és kísértetei. In: GRENDEL Lajos: *Hazám, Abszurdisztán*. Pozsony, Kalligram, 1998.

#### **MANNOVÁ**

- 2003 *Krátke dejiny Slovenska*. Zost.: MANNOVÁ, Elena. Bratislava, Academic Electronic Press–Historický ústav SAV, 2003.

#### **MRVA**

- 2003 MRVA, Ivan: Spoločný minister financií Rakúsko–Uhorska Štefan Burián a Tadeáš Príleský, finančný odborník a národohospodár. In: *Ľudia, Peniaze, banky. Zborník z konferencie*. Bratislava, Národná banka Slovenska, 2003. 467–474.

## ŠKVARNA

- 2003 ŠKVARNA, Dušan–BARTL, Július–ČIČAJ, Viliam–KOHÚTOVÁ, Mária–LETZ, Róbert–SEGEŠ, Vladimír: *A szlovák történelem lexikona*. Ford.: Kulcsár Mónika. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2003.

## SZARKA

- 1999 SZARKA László: *Szlovák nemzeti fejlődés – magyar nemzetiségi politika 1867–1918*. SZARKA, László: *Slovenský národný vývin – národnostná politika v Uhorsku 1867–1918*. Pozsony, Kalligram–A Magyar Köztársaság Kulturális Intézete, 1999. (*Dialogus Könyvek*)

## SZEKERES

- 2003 SZEKERES András: Mikrotörténelem és általános történeti tudás. In: *Mikrotörténelem. Vívmányok és korlátok*. Szerk.: DOBROSSY István. Miskolc, Hajnal István Kör–Társadalomtörténeti Egyesület–Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, 2003. 20–30.